

LATVIJAS ĀRHI VĒSTURE

Boguslavs Dibass

LATGALE ZIEMEĻU KARA LAIKĀ DAUGAVPILS PILS TIESAS GRĀMATĀS*

Mūsdienu Latviju veido trīs pamatnovadi, kuru atšķirības nosaka ne tikai un ne vispirmām kārtām to ģeogrāfiskais stāvoklis un dabas apstākļi, bet arī vēsturiskās attīstības specifika.¹ Tādēļ arī Latvijas novadi uzskatāmi par reģioniem to vēsturiskajā izpratnē. Latgale ir novads, kas īpaši atšķiras no citiem reģioniem. Tālab tās vēstures pētniecība neapšaubāmi ir fascinējoša nodarbe, kaut arī, nesmot vērā avotu materiāla saglabātības stāvokli un raksturu, neparasti grūta. Šajā rakstā aplūkota daļa no vairāk nekā divus gadsimtus ilgā vēstures perioda, kad Latgale piederēja Polijas–Lietuvas valstij (1561–1772) un kurā sāka iezīmēties Latgales vēsturiskās attīstības atšķirības no citiem mūsdienu Latvijas reģioniem. Jāatzīst gan, ka vēsturnieks Manfrēds Helmans (*Hellmann*) jau pirms vairākiem desmitiem gadu savos pētījumos Latgales savdabības avotus saskatīja vēl dziļāk – viduslaikos,² taču nav šaubu, ka izšķirošā loma šajos procesos piekrita tieši manis minētajam piederības periodam Žečpospolītai.

Latgale bija vienīgā senās Livonijas valsts daļa Daugavas labajā krastā, kas tik ilgu laiku palika Žečpospolītas sastāvā. Pārējās Pārdaugavas hercogistes zemes pēc tam, kad Gustavs Ādolfs 1621. gadā ieguva Rīgu, uz Altmarkas pamiera (1629) pamata pārgāja zviedru valdījumā. Šo stāvokli formāli nostiprināja Olīvas miera līgums 1660. gadā. Līguma sekas bija arī Latgales statusa noregulēšana Polijas–Lietuvas valsts ietvaros. Uz seima konstitūcijas pamata 1677. gadā³ tika radīta Inflantijas vojevodiste, dēvēta arī par kņazisti. Tās pārvaldes un tiesiskā struktūra tika veidota līdzīgi citām Žečpospolītas zemēm – vispirmām kārtām Lietuvas lielkņazistes zemju vojevodistēm. Inflantijas vojevodistei, tāpat kā citām vojevodistēm, bija savs seimiks, pārvaldes struktūra, muižniecības tiesas. Kaut arī uzbūves līdzība un pieaugošie (kaut vai ģeogrāfiskā

* Raksta pamatā ir 1999. gada 17. martā Rīgā zinātniskajā konferencē “Kurzeme–Vidzeme–Latgale: Reģions un identitāte Latvijas vēsturē” nolasītais referāts.

novietojuma dēļ) sakari to īpaši vienoja ar Lietuvu, Inflantijas vojevodiste formāli tomēr palika kopējs abu tautu – Žečpospolītas locekļu īpašums, kas starp citu izpaudās principā, ka seimiks izvēlēja par sūtņiem uz seimu divas personas kā no Inflantijas, tā arī no Lietuvas un Polijas.

Līdztekus pārvaldes uzbūves faktoram svarīgs elements Inflantijas kņazistes integrācijas procesā Žečpospolītā (it īpaši 17. gs. beigās) bija valsts valdnieku atbalstītā plašā mēroga rekatolizācija te izveidotās Livonijas–Kurzemes diecēzes ietvaros, izmantojot arī jezuītu ordeņa darbību. Rekatolizācija skāra ne tikai aristokrātiskās cilmes vācu dzimtas (piemēram, Plāterus, kuri pārgāja katoļticībā 17. gs. 90. gados), bet arī plašas latviešu zemnieku masas. Turklat katoļu baznīcas darbībai bija būtisks iespāids uz latviešu tautības iedzīvotāju kultūru. Liecība tam ir arī jezuīta Jana Karigera sastādītā poļu–latviešu vārdnīca.⁴

Iepriekš minētie fakti ir vispārizināmi vēsturniekiem, kas tuvāk interesējas par Latgales (tās apzīmēšanai saskaņā ar poļu vēstures literatūras tradīcijām lietots nosaukums – Poļu Inflantija) vēsturi – kaut vai pēc šī novada vēstures enciklopēdiska rakstura izklāstiem, kuri pieder Gustava Manteifeļa spalvai.⁵ Šie darbi tomēr nedod pilnīgu atbildi uz jautājumu par Latgales kā izteikti specifiska vēsturiska reģiona veidošanās procesu būtību, kā arī par šī novada vēsturiskās identitātes veidošanos. Neapšaubāms šķērslis šajos pētījumos ir ļoti trūcīgā avotu bāze, kas ir izkliedēta dažādos Latvijas, Polijas, Krievijas, Lietuvas, Baltkrievijas un citu valstu arhīvos un kura tēmas izpētē ieinteresētām personām ne vienmēr ir viegli izmantojama, kaut vai dažādo valodu dēļ. Par šīm problēmām vislabāko priekšstatu laikam dod latviešu vēsturnieka Boļeslava Brežgo zinātniskie pētījumi, kuriem raksturīgs gan jautājumu izpētes plašums, gan kompetences mērogs, kas nepieciešams Latgales vēstures izzināšanai.⁶

1995. gadā Rīgā Latvijas Valsts vēstures arhīvā man bija izdevība iepazīties ar Daugavpils pils tiesas grāmatu apkopojumu – ap 80 foliantiem, kas tapuši 18. gs. (kopš 1701. gada). Šo krājumu un viņa likteni esmu jau raksturojis publikācijās gan poļu, gan latviešu valodā.⁷ Neieslīgstot detalās, tomēr jāakcentē, ka šim avotam ir būtiska nozīme, pētot Latgales vēstures laikposmu, kad tā piederēja Polijas–Lietuvas Republikai. Daugavpils pils tiesas grāmatas ir visnozīmīgākais muižniecības tiesas (vienlaikus tā bija arī civiltiesiski notariālā institūcija) darbības atspoguļojums Inflantijas vojevodistes teritorijā.

Mans raksts ir mēģinājums restaurēt situāciju Poļu Inflantijā Ziemeļu kara laikā (1700–1721) caur to materiālu prizmu, kuri ietverti šajās Daugavpils pils tiesas grāmatās. Šī temata izvēle neizriet tikai no gadījuma rakstura sakritības, ka pils tiesas grāmatas ir saglabājušās, sākot ar 1701. gadu (kaut arī Inflantijas vojevodistes teritorijā tās acīmredzot bija ieviestas jau 1677. gadā). Aplūkojamā problēma ir interesanta vispirms tādēļ, ka Ziemeļu karš iezīmēja principiāla rakstura pārmaiņas visos pārējos mūsdienu Latvijas reģionos. Vidzeme pārgāja no zviedru rokām krievu, izteikti pieauga krievu ietekme Kurzemē. Vienlaicīgi karš plašākajā nozīmē bija būtisks faktors, kas veidoja Latgales vēsturi Jaunajos

laikos (te jāatceras arī karš ar Ivanu Bargo jeb krievu ekspansija 1655.–1667. gadā). Turklāt šajā teritorijā, nemot vērā tās pierobežas novietojumu, kara ietekme bija sevišķi svarīga.⁸ Iedzīlināšanās 18. gs. sākuma situācijā ļauj arī izsvērt, cik stabili un efektīvi šeit funkcionēja pavisam nesen ieviestās pārvaldes institūcijas ne tikai kara, bet arī tālaika Polijas–Lietuvas valsts asās iekšējās krīzes apstāklos.

Viena raksta ietvaros, protams, ir grūti pilnībā iztirzāt visas Latgales 18. gs. sākuma vēstures problēmas. Turklāt to pēc būtības neatļauj arī līdz šim apzinātais avotu materiāls. Ir iespējams tikai uzrādīt atsevišķus novērojumus, formulēt neapšaubāmi svarīgus jautājumus, izvirzīt dažas eventuāli pārliecinošas hipotēzes, kuras tomēr prasa tālākus pētījumus. Tāpēc vispārējā aina acīmredzot jābūvē visai piesardzīgi.

Sākot Inflantijas vojevodistes situācijas analīzi Ziemeļu kara laikā, šķiet, var uzdot trīs jautājumus un mēģināt uz tiem atbildēt:

- 1) kādā pakāpē karadarbība (attiecībā uz dažādu konfliktā iesaistīto pušu karaspēka klātbūtni) tieši aizskāra šo teritoriju;
- 2) kādas bija kara un karaspēka operāciju netiešās sekas;
- 3) kādā veidā vietējā sabiedrība (uz analizēto avotu pamata vispirmām kārtām muižniecība un tās pašpārvaldes organizācijas, bet ne tikai – arī citas sabiedrības grupas) reaģēja uz kara notikumiem un to sekām, kā arī vispārējo krīzi valstī.

Pēdējais jautājums bez šaubām ir vissvarīgākais, aplūkojot Latgales reģionālo īpatnību veidošanos vēstures gaitā. Tomēr arī atbildes uz diviem pirmajiem jautājumiem sniedz pamatu nepieciešamajam slēdzienam.

Meklējot atbildi uz pirmo jautājumu, izpētītais avotu materiāls un literatūra par Ziemeļu kara tēmu ļauj konstatēt pārsteidzošu un interesantu parādību. Proti, Latgale, kas stratēģiski bija potenciāli tik nozīmīga, nemot vērā tās novietojumu līdzās Daugavai – īpaši svarīgai satiksmes artērijai, Ziemeļu kara laikā nebija karadarbības laiks plašākā mērogā, kaut arī karš sākās pavisam netālu – zviedru Vidzemes teritorijā ar sakšu karaspēka veikto Rīgas aplenkumu.⁹ Šīm norisēm Inflantijas vojevodiste labākajā gadījumā bija aizmugure, caur Daugavpili noritēja sakšu armijas apgāde no Lietuvas iekšienes, 1700./1701. gada ziemā te bija nometinātas arī dažas sakšu nodaļas.¹⁰ Iespējams, ka, pateicoties to klātbūtnei, 1700. un 1701. gada mijā Daugavpils bija nolūkota kā Polijas karaļa Augusta II un krievu cara Pētera I tikšanās vieta.¹¹ Šī satikšanās gan notika 1701. gada februārī Biržos, Lietuvā. Karadarbības smagumpunkta pārcelšanās uz Žečpospolitas iekšieni kļuva par iemeslu savdabīgai Latgales stratēģiskai marginalizācijai. Lielais karš te ienāca tikai 1709. un 1710. gadā, kad krievu armija aplenca Rīgu. Tomēr pat, virzoties uz Rīgu, krievu armija gāja caur Kurzemi, ne Latgali.¹² Sava nozīme krievu armijas virziena izvēlē no dienvidiem (no Poltavas) varēja būt arī Latgales dabas apstākliem. Meži, purvi, upes, ezeri kavēja lielu armiju pārvietošanos, tādējādi padarot neiespējamu arī lielāka mēroga karadarbību.

Tas pavisam nenozīmē, ka Inflantijas vojevodiste būtu brīva no jebkādas karaspēka klātbūtnes. Vienlaikus ar jau pieminētajām sakšu nodaļām 1701.–

1703. gadā te bija daudzas, kaut arī sīkas lietuviešu armijas vienības, kas patrulēja gar zviedru robežu. Tādu funkciju, starp citu, pildija Vojceha Hruščicka¹⁴ kazaku eskadrons un Mihala Šukailo¹⁴ eskadrons. Ľoti specifiska vienība Lietuvas Lielkņazistes armijas sastāvā, kas darbojās Inflantijas vojevodistes teritorijā 1702. un 1703. gadā, bija t.s. Inflantijas pulks. To organizēja un vadīja Fabjans Borhs, vēlākais Ludzas stārasts un Lietuvas artilerijas ģenerālis.¹⁵ Inflantijas pulks bija diezgan spēcīga karaspēka daļa, kas sastāvēja no vidēji bruņotu jātnieku vienības un diviem dragūnu eskadroniem (pa 100 zirgiem katrā). Borha vadībā atradās arī Inflantijas teritorijā saformētais kājnieku pulks, kas sastāvēja no 500 kareivjiem.¹⁶ Fabjana Borha komandētās vienības bija Lietuvas armijas sastāvdaļa un uz laiku pat izvietojās Biržos, pildot cietokšņa garnizona funkcijas.¹⁷ Tomēr, atrodoties Inflantijas zemēs, to pamatuzdevums bija vojevodistes teritorijas apsargāšana pret visiem, ne tikai no zviedru pusēs nākošajiem draudiem.¹⁸

Ja aplūko karaspēka klātbūtni Inflantijas vojevodistes teritorijā Ziemeļu kara laikā, tad jāatzīst, ka būtiskas izmaiņas radīja 1704. gadā Narvā noslēgtais Žečpospolitas un Krievijas sabiedroto līgums. Tā rezultāts bija cara karaspēka vienību ienākšana Polijas–Lietuvas valsts teritorijā.¹⁹ No šī momenta gandrīz līdz pat 1710. gadam Daugavpils pils tiesas grāmatās atrodamas daudzas liecības par spēcīgas krievu kavalērijas nodaļas novietošanu Inflantijas vojevodistes teritorijā (tās skaitliskais sastāvs parasti bija ap 1000 zirgu).²⁰ Spriežot pēc ziņām, ko satur Daugavpils pils tiesas grāmatas, šķiet, ka lielāko laiku starp 1704. un 1710. gadu Latgale atradās krievu kontrolē. Tikai sporādiski 1707.–1709. gadā vairākkārt ir izdevies dokumentos konstatēt klātesošās lietuviešu vienības, kuras nāca no prozviedriskās Staņislava Leščinska nometnes.²¹

Karaspēka klātbūtnē – vienalga, pašu vai ārvalstu – šajā laikmetā reti nesa svētību. Pat nelielu nodaļu pārvietošanās apgrūtināja iedzīvotājus ar izmitināšanu, smags slogs bija rekvizīcijas. Tas viiss izraisīja daudz negatīvu seku sevišķi tādēļ, ka krievu vienības (“kazaki un kalmiki”) izcēlās ar sevišķu brutalitāti un nesaudzību.²² Par to liecina daudzās muižniecības sūdzības, kas ierakstītas Daugavpils pils tiesas grāmatās. Tās dod nepārprotamu priekšstatu par patiesībā kara netieši skartas provinces ikdienu.²³ Kaut arī Inflantijas vojevodiste uz kaimiņu – Lietuvas vojevodistes un aprīņķu un Kurzemes – fona relatīvi likās esam miera oāze,²⁴ tomēr arī šajā novadā bija jūtamas dažāda veida netiešas, taču visai smagas kara sekas.

Karavīru izdarītās laupīšanas bija iemesls pieaugošajam iedzīvotāju trūkumam, bieži badam. Tas veicināja mēra epidēmiju, kas 18. gs. pirmās dekādes beigās piemeklēja Inflantiju, starp citu – līdzīgi kā daudzas citas zemes Eiropā,²⁵ un tās traģiskās sekas. Iedzīvotāju skaita samazināšanās te bija īpaši jūtama, jo Latgales

1. att. Mikolaja Franciska Oginša pavēle Hruščicka eskadronam
1703. gada februārī. LVVA, 712. f., 1. apr., 60. l., 14. lp.

*Cokolwiek dnia 25 sierpnego Dzwonzenie trzeciego.
Celia Gębunij owocego dnia dźwięku Dnia*

*Gdy wtedzie Główco Gospodarstwem Kęgla Jankant
Dzięgo Predełny Jakubem Szalanskim
Szalnakiem i Szalarosem Inflantskim od Wiel
mrożnego do 3 maja Jana Ludwika Flattera
Inflantskiego i Dzemborskiego Szarościa be
szczym. Po spowiniejsi o Skarbioto Almo
Pionowice Powiatu je Chorągwia chorągwia
Jednak Pełni Panu Siegajskiego Starosty
Pradubelowskiego, Imianu Pawła Ociechowskiego
i Imian Leśnickiego Przecwotockiego i t. o. t. p.
naucz do o tkt Kęgla Grodu X Adolfa Antona
podali. miany wie Stawa. c. Mikołaj Rza
eisek a Mokielista Cymis. c. Podkarbi nadwojowy
Wojciech Radziszewski Berdnicki
Klemenski Starosta Dutkowicki Stanisław Bey
mentarz Wojska Lata. Jasne Wielnożyn
Wielnożynem z dala od dawnych Słackie
Byczestwo by wytłomiono. Dziedziczejko, Mory
wilec c. Misiąnom i Lata. po uakademii w s.
tug moich poniwarów przybyłodz. Pałacem
Rastaviantskiego. Je c. o gnieźnieniu w Lata
dzicy Wojska unakowyszylo abygi Wyspow
miodu Staranow przey to mielby mi iakie
gratamen postawiontem mapach Cho
rzem. Im. Da Chrusciciego, pod dy
numiorium ab tym wie dalej o obrotach
fewedzibich, dthesam wychodze z drui
zym Wojskiem pod moje domenę i Zofia
iż eyn na Ordynansem. Libe danyżm Nasz.*

*Niż mocydz. Groce tedy je Chorągwia umiernie
Supplementowa Główco, y obrotach, aci
zam costając mepszegnac. Zapieczętow
Zapyszeniunkami orat dadmoch. Jasem
zas z tym Wojskiem obrocić w lewo abym
meli t. i. r. m. stracić. W dymieno, skromn
terz moje Braterska roveno o powolność
rostanie, t. k. to e. t. g. m. prz. Piechoty
poopio jest takowy, c. Mikołaj Cymis. Pod
karbi nadwojowy W.O.S.L. Regimentar
X t. r. o. t. g. m. zapodaniem. Pier
efby w Wierszach niemniej jest do otk
tak Grodu X Adolfa Antona dieje przyjata y za
pridana.*

Dziesiątego sierpnia

teritorija nebija pārāk biezi apdzīvota. Vēsturnieks Heinrihs Strods (atsaucoties uz Edgaru Dunsdorfu) min, ka ap 1700. gadu Latgalē dzīvoja ap 103 000 cilvēku.²⁶ Diemžēl ir grūti iegūt precīzus datus par Ziemeļu kara demogrāfiskajām sekām Inflantijas vojevodistes teritorijā. Arhīva dokumentos fragmentāri saglabājušies "dūmu nodokļa" tarifi no pirmskara perioda un no kara gadiem tomēr norāda uz strauja iedzīvotāju skaita krituma tendenci vai vismaz ievērojamām pārmaiņām šajā sfērā. "Dūmu tarifs" Inflantijas vojevodistē 1690. gadā atzīmēja 946 dūmus, 1707. gadā – jau 291, 1710. gadā (pēc mēra) – 148, 1714. gadā – tikai 89,5 dūmus.²⁷ Nepieciešams gan uzsvērt, ka "dūmu tarifi" nav pilnīgi ticams avots, jo tajos tīši sniegti mazāki skaiti, lai panāktu zemes īpašumu apgrūtinājuma samazinājumu. Tādējādi nevar runāt par cilvēku skaita vairāk nekā desmitkārtīgu samazināšanos Inflantijas vojevodistē, kā norāda minētie skaiti. Taču to iesīmētā tendence, kas zināmā mērā liek apjaust parādības mērogu, ir drausmīga. Iedzīvotāju skaita samazināšanās neizrietēja tikai no paaugstinātas mirstības, daļēji tā varēja būt ārējās emigrācijas un arī savdabīgās iekšējās emigrācijas rezultāts. Latgales dabas apstākļi ļāva sekmīgi slēpties no dažādiem kara radītiem draudiem, vispirms no minētajiem karavīriem – laupītājiem. Pils tiesas grāmatās rodamās ziņas par 18. gs. otro dekādi apliecina, ka vienlīdz nozīmīgs bija gan reālais iedzīvotāju skaita kritums, gan arī viņu pārvietošanās pakāpe. Tajās tieši minēts darbaroku asais trūkums laukos. Atrodamas daudzas sūdzības par dzimtcilvēku nolaupīšanu, ziņojumi par dažādos veidos aizbēgušiem dzimtcilvēkiem (bieži veseliem ciemiem) uz kaimiņteritorijām, ziņas par brīvo ļaužu nolaupīšanu un piespiešanu veikt klaušu darbus, kā arī ļoti daudzi ziņojumi par tirgošanos ar dzimtcilvēkiem. Tā tolaik bija parasta parādība. Muižnieki, kuriem bija vajadzīga nauda, pārdeva dzimtcilvēkus citiem, kuriem trūka roku lauksaimniecības darbu veikšanai.²⁸

Visi minētie fakti liecina, ka 18. gs. pirmās desmitgades, kad risinājās Ziemeļu karš, Latgalei nenoliedzami bija neparasti grūtas. Šo konstatējumu tomēr mīkstina iepriekš pieminētais viedoklis, ka uz kaimiņu apgabalu fona Inflantijas vojevodiste izskatījās līdzīga miera oāzei. Turklat praktiski visu Ziemeļu kara laiku netika pārtraukta tirdzniecības plūsma pa Daugavu, kaut arī upe stiepās cauri savstarpēji naidīgu pušu robežām. To apliecina daudzie ieraksti Daugavpils pils tiesas grāmatās par muitas darbību Daugavpilī.²⁹ Pārtraukums iestājās tikai 1709./1710. gadā, kad Rīgu aplenca krievi.³⁰ Bez šaubām, kā minēts arī agrākos pētījumos,³¹ tirdzniecībā bija vērojams atslābums, taču noritēja gan tranzīta tirdzniecība (pat ar Iekškrieviju), gan arī eksports (vispirmām kārtām – koksnes izvedums) no Inflantijas vojevodistes.³²

Tomēr kara sekas bija tik nopietnas, ka radīja sava veida sociālās struktūras krīzi, kas izpaudās zemnieku nemieros. Apogeju tie, šķiet, sasniedza vislielākā haosa laikā, proti, 1708. gadā. Kad Viļakas stārastījā tā gada janvārī uz ziemas apmešanos ieradās Žemaitijas stārasta jātniekus eskadrons, turienes plebāns Henrihs Hartmans piedraudēja "ar brīvu roku došanu zemniekiem". Rezultātā zemnieki patiešām noslepkavoja vienu jātnieku.³³ Ja šis ir atsevišķs izprovocēts

zemnieku naida piemērs, tad 1708. gada rudenī Ludzas stārastijā nonāca arī līdz stihiskiem un daudz lielāka mēroga zemnieku nemieriem. To vadībā bija brāļi Aleksandrs un Jezi Šišlo un kāds Kulaks. Notikumu attīstība sāka apdraudēt situāciju visā vojevodistē un izraisīja Inflantijas muižniecības pretpasākumus, kurus vadīja Daugavpils stārasts Jans Ludviks Plāters, kā arī sacelšanās dalībnieku izsūtišanu no Poļu Inflantijas.³⁴

Atceroties minētos faktus, iespējams arī atbildēt uz trešo sākumā izvirzīto jautājumu par vietējās sabiedrības reakciju uz kara sekām. Acīmredzot karš visasāk skāra visplašākās Latgales ļaužu masas, visvairāk – zemniekus. Tomēr precīzi apzināt kara seku ietekmi uz zemnieku kārtu un tās analizēt ir īpaši grūti, pašreizējā izpētes stadijā gandrīz neiespējami. Var tikai uzrādīt noteiktas vispārējas parādības un tendencies, kā iedzīvotāju skaita samazināšanās, emigrācija, ļaužu apmešanās vietu iznīcināšana, mēris. Tomēr tās bija kara laikam ikdienišķas parādības apgabalos, ko vairāk vai mazāk skāra karadarbība, arī iedzīvotāju reakcija bija tipiska – bēgšana, sacelšanās u.tml. Bez šo parādību kvantitatīvas izzināšanas un salīdzinājuma ar stāvokli citos reģionos nav iespējams novērtēt to apmērus un apgalvot, piemēram, kādā pakāpē stāvokli Inflantijā ietekmēja tas, ka šo teritoriju faktiski neskāra plašāka mēroga karadarbība.

Tajā pašā laikā iespējams relatīvi vairāk uzzināt par vietējās muižniecības stāvokli un valsts struktūru funkcionēšanu krīzes apstākļos. Tieši Latgales un tās vēsturiskās atšķirības veidošanās vēsturē šī ir neapšaubāmi svarīga problēma, kurā ir vērts un derīgi iedziļināties. Turklat nepieciešams atcerēties, ka Inflantijas vojevodistes teritorijā valsts institūcijas, kādas tobrīd bija raksturīgas Polijas–Lietuvas Žečpospolītai, tika ieviestas tikai dažas desmitgades iepriekš. Tajā pašā laikā vietējā muižniecība bija visai neviendabīga gan etniskās izcelsmes, gan ticības, gan arī iepriekšējos simt piecdesmit gados izdzīvotās komplikētās un bieži vien traģiskās vēstures ziņā. Turklat 18. gs. sākumā fonu situācijas attīstībai Inflantijas vojevodistē veidoja ne tikai kara notikumi, bet arī dziļā krīze visā Žečpospolītā un asais iekšējais konflikts Lietuvas lielkņazistē.

Zviedru karaļa Kārļa XII darbības rezultātā Žečpospolītā 1704. gadā sākās iekšējā šķelšanās, un vēlēšanās zviedru spiediena ietekmē par karali tika ievēlēts Staņislavs Leščinskis. Tomēr karaļa Augusta II Stiprā atteikšanās no troņa 1706. gadā vēl nenozīmēja, ka Staņislavs Leščinskis pārvalda visu valsti. Joprojām saglabājās opozīcija, kas sadarbojās ar Krieviju, – t.s. Sandomiras konfederācijas formā, tādējādi padziļinot šķelšanos.³⁵ Notikumi, ko ievadīja kauja pie Poltavas, izraisīja Staņislava Leščinska krišanu un Augusta II Stiprā atgriešanos Polijas tronī. Norises valsts politiskajā centrā acīmredzot ietekmēja provinces, arī Inflantiju. Vēl lielāks iespaids bija notikumiem Lietuvas lielkņazistē, proti, – asajam konfliktam starp 17. gs. beigās Lietuvā *de facto* valdošo Sapehu dzimtu un pret viņiem vērsto muižniecības opozīciju. 1700. gadā šis konflikts pārauga brūnotā sadursmē, kas noslēdzās ar Sapehu zaudējumu kaujā pie Olkenikiem. Šim notikumam bija ļoti dziļas sekas, tas guva arī starptautisku rezonansi. Piemēram, Ziemeļu kara laikā Sapehu dzimta atbalstīja zviedrus un viņu

sabiedrotos Žečpospolitā, tādēļ muižniecības opozīcijas vadoņi, kurus arī jau agrāk bija atbalstījis karalis Augsts II., sāka sadarbību ar Krieviju. Tā bija tik cieša, ka apdraudēja Polijas–Lietuvas ūnijas pastāvēšanu.³⁶

Visai grūti ir izsmēloši atbildēt uz jautājumu par Žečpospolitas krīzes un Lietuvas lielkņazistes iekšējo notikumu tiešo ietekmi uz stāvokli Inflantijas vojevodistē, kā arī raksturot politiskās šķelšanās dzīlumu šajā novadā. Daugavpils pils tiesas grāmatās rodamas atsevišķas ziņas par dažu personu sadarbību ar zviedriem, kas, ķemot vērā Latgales pierobežas stāvokli un jau minētos tirdznieciskos kontaktus ar Rīgu, nerada izbrīnu.³⁷ Arī tālaika Daugavpils stārasts Jans Ludviks Plāters vēstures literatūrā tiek uzskatīts par Staņislava Leščinska piekritēju.³⁸ Tomēr Inflantijas vojevodistes muižniecība 1701. gadā izteikti atbalstīja lietuviešu muižniecību konfliktā ar Sapehām.³⁹ Šī nostāja atspoguļojas arī jaunu institūciju ieviešanā, vispirms jau izveidojot Inflantijas pulkveža posteni, kas atbilda Lietuvas lielkņazistes ģenerālpulkvedim.⁴⁰ Tomēr kopumā šķiet, ka Inflantijas teritorijā šajā laikā nenotika šķelšanās, kas atspoguļotu spēku sadalījumu visas Žečpospolitas vai Lietuvas lielkņazistes mērogā. Iespējams pat, ka valsts perifērijā esošajā Inflantijā, kuru apdraudēja karš un valsts politiskā krīze, bija vērojama sava veida muižniecības konsolidācija. Inflantijas muižniecības palikšanu pārsvarā antizviedriskajā, prokrieviskajā nometnē nenoliedzami ietekmēja krievu karaspēka klātbūtne jau no 1704. gada. Turklāt tas būtu spējis arī efektīvi apspiest eventualo pretdarbību.

Tā vai citādi, kara laiks tomēr izraisīja notikumus, kuros muižniecības valsts pašpārvaldes institūcijām bija jārīkojas. Valsts politiskā centra vājināšanās radīja situāciju, kurā vietējās struktūras nostiprinājās. Inflantijas perifērisma process padziļinājās un arvien vairāk izpauðās distancēšanās no Varšavas un Viļņas. Tātad jāaplūko jautājums par to, vai Inflantijas teritorijā 18. gs. sākumā “jaunradītās” muižniecības institūcijas tika galā ar šo politisko apstākļu radīto izaicinājumu, vai arī tās cieta neveiksmi (līdzīgi situācijai 17. gs. vidū, kad pēc krievu ekspansijas Inflantijas seimiks vēl ilgi turpināja funkcionēt emigrācijā).

Šķiet, ka Ziemeļu kara laikā Inflantijas teritorijā ne reizi neiestājās valsts struktūras krahs. Daugavpils pils tiesas grāmatas liecina, ka pilnīgi normāli funkcionēja muižniecības tiesu sistēmas pamatinstance – pils tiesa. Tajā pašā laikā šajās grāmatās rodams arī citu muižniecības institūciju, pirmām kārtām seimika darbības atspoguļojums. Taisnību sakot, Daugavpils seimika kara laikā pieņemtie lēmumi nav saglabājušies pilnībā. Tomēr var sacīt, ka institūcija funkcionēja normāli un relatīvi aktīvi, vienlaikus izpildot savas “konstitucionālās” funkcijas (pirms seimiem notiekošie seimiki, kuros izvēl sūtņus uz seimiem; relācijas seimiki, t.i., seimiki, kas apstiprina seima lēmumus, lai tie iegūtu likumīgu spēku novadā). Daugavpils seimiks arī izrādīja plašāku aktivitāti, reizēm pat pārkāpjot likumā noteiktās pilnvaras, piemēram, karaļa izņēmuma tiesības sasaukt muižniecību, jo politiskā centra krīzes situācijā šī likuma ievērošana nozīmētu vietējās muižniecības pašpārvaldes paralīzi. Žečpospolitā piemēroja arī “sēdes limitēšanas” institūciju jeb seimika pārcelšanu. To vērojam arī Inflantijas vojevodistē,⁴¹ kaut gan te notika seimiki, ko sasauga vietējie ierēdņi, it īpaši Daugavpils stārasts, piemēram, 1708. gadā, kad notika zemnieku sacelšanās Ludzas stārastijā.

Daugavpils seimika interešu problemātika, kuru iespējams analizēt, izmantojot saglabājušos lēmumus, veidojās atbilstoši stratēģiskajai un politiskajai situācijai. 1701.–1703. gadā šajos dokumentos vēl atrodamas liecības, ka apspriesti vispārēji jautājumi par visu Žečpospolītu, karali, pat valsts ārpolitiku,⁴² bet no 1704. gada šī problemātika izzūd, jo krīzē nonākusī valsts pārstāja būt par Inflantijas atskaites punktu. Seimiks un citas lokālās institūcijas nodarbojās ar vojevodistes problēmām, piemērām, minēto zemnieku sacelšanos, bet it īpaši ar ārvalstu karaspēka klātbūtni. Šajā jautājumā vietējam Inflantijas seimikam, tāpat kā citos Žečpospolītas reģionos, vajadzēja nepastarpināti vest sarunas ar ārvalstu komandieriem.⁴³ Šāda seimika diplomātiskā darbība, kā apgalvojis izcils šā laikmeta pazinējs profesors Juzefs A. Gerovskis no Krakovas, bija vispārēja šī laika parādība.⁴⁴ Tādēļ domājams, ka visas minētās parādības, ko izraisīja īpašā politiskā situācija, nenozīmēja kaut kāda veida saišu saraušanu ar Polijas–Lietuvas valsti. Turklat iekšējās situācijas nostabilizēšanās pēc karaļa Augusta II atgriešanās tronī liecina par zibenīgu Inflantijas muižniecības un tās seimiku atkaliekļaušanos Žečpospolītas muižnieciskās valsts uzbūves sistēmā.⁴⁵

Tātad kopumā Ziemeļu kara laiks 18. gs. sākumā bija ļoti svarīgs posms Latgales vēsturiskajā attīstībā. Ja nav šaubu par būtisko ietekmi, ko tās vēsturē radīja piederība Polijas–Lietuvas Republikai, tad arī pavisam nesen ieviesto pārvaldes institūciju veiksmīgi izturētajai krīzes situācijas pārbaudei vajadzēja stipri ietekmēt tālāko Latgales pārvaldes integrācijas procesu ar Polijas–Lietuvas valsti, tās katolisko ticību un arī lokālās identitātes veidošanās procesu. Tas skāra ne tikai Inflantijas muižniecību. Par savdabīgu 17.–18. gs. mijā izveidotās kārtības dzīvotspēju liecina skaidri samanāmā Inflantijas vojevodistes muižniecības attieksme pret citām vēsturiskajām Livonijas teritorijām – Kurzemi un zviedru (vēlāk krievu) Vidzemi (šai tēmā vēl nepieciešami tālāki pētījumi). Attiecībās ar Kurzemi domstarpības radīja reliģijas jautājumi un katolicisma pozīcijas šajā protestantu zemē. Pat 1705. gadā, pašā kara vidū un zviedru dominēšanas laikā, Inflantijas muižniecība spēja pretoties protestantu skolas ierīkošanai Jelgavā.⁴⁶ Bet 1718. gadā un pat 1733. gadā Inflantijas vojevodistes muižniecība centās panākt, lai Krievija agrāko Zviedru Vidzemi nodotu Žečpospolītai.⁴⁷ Tātad jārezumē, ka šajā laikā izpaudās divas parādības: Poļu Inflantijas (Latgales) teritorijā veidojās reģionālās identitātes jūtas (vismaz muižniecības aprindās) un saglabājās arī plašāka vispārēja “livoniskās” piederības sajūta. Ziemeļu karš, šķiet, nostiprināja pirmo parādību un nenovājināja arī otru, jo tās izpausmes liecības atrodamas nākamajās desmitgadēs.⁴⁸ Šīs tēzes versifikācija tomēr ir turpmāko pētījumu jautājums.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ Vēsturiskā reģiona jēdzienu iztirzājis Ježi Topołskis. Sk.: Dzieje Wielkopolski / do roku 1793 / Pod. red. J. Topolskiego.– Poznań, 1969. – T. 1. – S. 23–30; Regionen in der Frühen Neuzeit. Reichkreise im deutschen Raum, Provinzen in Frankreich, Regionen unter polnischer Oberhoheit: Ein Vergleich ihrer Strukturen, Funktionen und ihrer Bedeutung / Hrsg. von P. C. Hartmann // Zeitschrift für historische Forschung. – Berlin, 1994. – Beiheft 17.

² Hellmann M. Das Lettenland im Mittelalter: Studien zur ostbaltischen Frühzeit und lettischen Stammesgeschichte, insbesondere Lettgallens. – Münster; Köln, 1954.

³ Ordynacya Xięstwa Inflantskiego. Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego. – Petersburg, 1860. – T. V. – S. 237.

⁴ Par rekatolizācijas akciju sk.: Manteuffel G. Inflanty Polskie poprzedzone ogólnym rzutem oka na siedmiowiekową przeszłość całych Inflant. – Poznań, 1879. – S. 111, 112; Z dziejów kościoła w Inflantach i Kurlandii (od XVI-ego do XX-go stulecia). – Warszawa, 1905. Par jezuītu darbību Latgales teritorijā sk.: Załęski S. Jezuici w Polsce. – T. IV, cz. III. – S. 1311–1324; Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos (Fontes historiae Latviae Societatis Jesu) / Sast. J. Klejntjenss. – R., 1940. – 1. sēj.; R., 1941. – 2. sēj. Par J. Karigera vārdnīcu sk.: Kolbuszewski S. F. Jana Karigera słownik polsko-łotewski na tle leksykografii b. Inflant Polskich. – Poznań, 1977. Par Latgales rekatolizācijas problēmu sk.: Strods H. Latvijas katoļu baznīcas vēsture: 1075–1995. – R., 1996. – 166.–184. lpp.

⁵ Manteuffel G. Inflanty Polskie ...; väcu versijā sk.: Polnisch-Livland. – Riga, 1869. Salīdzinājumam sk.: Bardach J. Manteuffel-Szoeg Gustaw (1832–1916) // Polski Słownik Biograficzny. – Krakow, 1974. – T. 19. – S. 338–340. G. Manteifeļa dzīvi un darbību pētījis arī H. Strods. Sk.: Strods H. Gustaw Manteuffel (Manteuffel-Szoeg, 1832–1916). Życie i twórczość // Kultura polska na Łotwie (wersja polska). – Ryga, 1994. – S. 141–149.

⁶ Detalizētu B. Brežgo biogrāfijas apskatu un pilnīgu viņa darbu (to skaitā nepublicēto) bibliogrāfiju sniedzis H. Strods. Sk.: Strods H. Życie i twórczość naukowa Bolesława Brežgo – historyka wschodniej Łotwy (Łatgalii–Inflant Polskich) (1887–1957) // Zapiski Historyczne. – 1993. – T. 58. – Z. 2–3. – S. 27–46.

⁷ Dybaš B. Księgi grodzkie dyneburskie w Łotewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Rydzie // Zapiski Historyczne. – 1996. – T. 61. – Z. 4. – S. 111–117; Daugavpils pils tiesas grāmatas Latvijas Valsts vēstures arhīvā Rīgā // Latvijas Arhīvi. – 1997. – Nr. 2. – 117., 118. lpp. Šī raksta poļu versijā ievietots arī pilnīgs visu grāmatu saraksts. Tās no 20. gs. 40. gadu beigām glabājas Rīgā Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk – LVVA), 712. f., 1. apr., 20., 57.–130., 359.–361. l.

⁸ Angermann N. Studien zur Livlandpolitik Ivan Groznyjs. – Marburg/Lahn, 1972. – S. 25–70. Par kara atstātajām sekām sk.: Васильев Ю. М. Эволюция города Даугавпилса (Динаабурга) в XVI–XVIII веках // Архитектура и письменность Latvijas PSR: Rakstu krāj. – R., 1971. – 2. sēj. – 89.–121. lpp.

⁹ Poļu vēstures literatūrā karadarbības gaitu Ziemeļu karā aplūkojis J. Vimers. Sk.: Wimmer J. Wojsko Rzeczypospolite w dobie wojny północnej (1700–1717). – Warszawa, 1956.

¹⁰ Šīs liecības rodamas Daugavpils pils tiesas grāmatās. Sakšu karaspēka izvietošana, kuru komandēja pulkvedis Golcs (Goltz) un Reimers (Reymer), izsauca asus Inflantijas muižniecības protestus. Tā seimikā, ko Daugavpili 1701. gada 26. februārī sasauc Daugavpils stārasts Jans Ludviks Plāters, sakšu ienākšanu Poļu Inflantijā atzina par pretrunigu Inflantijas muižniecības privileģijām un 1699. gada seima konstitūcijai. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 57. l., 17., 19. lp. Piezīmes par problēmām ar Daugavpils apkaimē izvietotās sakšu armijas apgādi sk.: turpat, 127., 129., 131., 133., 135. lp. (visi ieraksti veikti 1701. gada augustā).

¹¹ Koroluk W. D. Polska i Rosja a wojna północna. – Warszawa, 1954. – S. 195.

¹² Болдырев В. Г. Осада и взятие Риги русскими войсками в 1709–1710 гг. (Къ 200- летнему юбилею). – Рига, [1910]. – С. 64. Te publicētajā zīmējumā parādīti krievu karaspēka pārvietošanās celi pie Rīgas.

¹³ Mikolaja Francisca Oginska pavēle Hruščicka eskadronam 1703. gada februārī. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 60. l., 14. lp.

¹⁴ Par Mihala Šukailo izlīķu vienības darbību informē 1703. gada 3. septembrī Daugavpils pils tiesas grāmatās ierakstītais Rēzeknes stārasta Mikolaja Korfa protests pret šīs karaspēka vienības veiktajām laupīšanām. Sk.: turpat, 82. lp.

¹⁵ Fabjans Borhs – viena no izcilākajām 18. gs. sākuma Poļu Inflantijas personībām – nav pietiekami izvērtēts vēstures literatūrā. Viņa īsu biogrāfiju sk.: Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1936. – T. 2. – S. 311.

¹⁶ Šo karaspēka daļu iesaukšanas apstākļi, kas nozīmēja pietiekami nozīmīgu mobilizāciju Inflantijas vojevodistes teritorijā, nav pilnīgi skaidri. Nenoliedzami, ka būtiska nozīme te bija kara situācijai, bet daļēji šis fakts acīmredzot jāsaista ar toreizējo politisko situāciju Lietuvas

³¹ Piemēram, sk.: *Topolska M. B.* Związki handlowe Białorusi wschodniej z Rygą w końcu XVII i na początku XVIII wieku // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. – 1968. – T.29. – S. 9–31. Tajā autore plaši izmantojusi agrākos vācu un latviešu vēsturnieku G. Holīna (*Hollihn*), B. Rama-Helmzinga (*Ramm-Helmsing*), G. Jenša, U. Handraka (*Handrack*), E. Dunsdorfa, V. Dorošenko pētījumus.

³² 1704. gada sākuma dokumentos par Rēzeknes stārasta Mikolaja Korfa nelegālo darbību, palīdzot (domājams, par atbilstošu samaksu) tirgotājiem, kuri devās no Rīgas un uz to, apiet mutu Daugavpilī, minēti tirgotāji un preces, kādas viņi veda šajā laikā pa Daugavu. Minēti tirgotāji no Rīgas un Pleskavas; no Rīgas pa Daugavu uz augšu vesta dzelzs, vadmalas, siļķes, tērauds, svins, stikls, vīns, saldumi, garšvielas mucās, olives, citroni, sērs, bet no Krievijas uz Rietumiem (vispirmām kārtām uz Prūsiju) – zvērādas un juhtādas. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 61. l., 19., 20. lpp.

³³ Turpat, 64. l., 127., 129. lpp.

³⁴ Šie notikumi minēti Inflantijas vojevodistes 1709. gada 20. martā Rēzeknē (ne Daugavpilī – varbūt mēra dēļ?) sanākušā seimika lēmumā. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 64. l., 113., 114. lpp. Jāpiezīmē, ka šie notikumi nav minēti vēsturnieka B. Brežgo pētījumā.

³⁵ Sk. poļu autoru darbus: *Feldman J.* Polska w dobie wielkiej wojny północnej: 1704–1709. – Kraków, 1925; *Kamiński A.* Konfederacja sandomierska wobec Rosji w okresie poaltransztadzkim: 1706–1709. – Wrocław–Warszawa–Kraków, 1969.

³⁶ Par šo problēmu ir plaša literatūra, kaut arī atsevišķi svarīgi jautājumi nav sīkāk iztirzāti. Poļu historiogrāfijā par konfliktu ar Lietuvu 17. un 18. gs. mijā agrāk rakstījis T. Sežputovskis (*Sierzputowski*), M. Handelsmans (*Handelsman*), K. Pivarskis (*Piwerski*), pēc Otrā pasaules kara – T. Vasilevskis (*Wasilewski*), J. Staševskis (*Staszewski*), A. Rahuba (*Rachuba*), B. Dibass (*Dybasi*). Lietuvā patlaban plašāk ar šiem jautājumiem nodarbojas jaunās paaudzes vēsturnieks G. Slesorjūns (*Sliesorjūnas*).

³⁷ 1701. gadā viens no Daugavpils pievārtē izvietotajam sakšu karaspēkam paredzētās apgādes izšķērdētājiem draudēja saviem pretiniekim ar zviedru karali un izkliedza viņu slavinošus izsaucienus. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 57. l., 127. lpp. 1704. gada beigās aizdomas par spiegošanu un militāro sadarbību ar zviedriem krita uz Rēzeknes stārastu Mikolaju Korfu un viņa dēliem. Korfi uzturēja intensīvus tirdznieciskus kontaktus ar Rīgu, jo viņem piederošais Krustpils īpašums atradās svarīgā tirdzniecības ceļu krustpunktā, bez tam viņi bija saglabājuši luterānu ticību. Tomēr krievu veikta izmeklēšana atrīvoja Korfu no izteiktajiem apvainojumiem. Sk.: turpat, 62., 21. lp.

³⁸ *Plater A.* Krótka historyczno–chronologiczna wiadomość o dawnym Dynaburgu i o Fortecy dynaburgskiej od roku 1667 o jej Garnizonie, Arsenale, tudzież o Starostach dynaburgskich; z dodatkiem funduszu Alexandra Korwina Gaśiewskiego na kościół dynaburgski, Assygnat, Ordynansow i listow autentycznych Hetmana W. X. Lit. do Starostow dynaburgskich pisanych, oraz krótkiej informacji o Frejkompanji Platera // Rubon. Pismo poświęcone pożytecznej rozrywce. – Wilno, 1842. – T. I. – S. 38.

³⁹ Daugavpils seimika 1701. gada 26. februāra lēmums. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 57. l., 19., 20. lp.

⁴⁰ Lietuvas lielkņazistes ģenerālpulkveža amats tika ieviests, balstoties uz Grodņas seima 1698. gada 21. decembra lēmumu. Par to tuvāk sk.: *Dybasi B.* W sprawie traktatu puzewickiego z 1698 roku i jego następstw // Zapiski Historyczne. – 1988. – T.53. – Z. 3–4. – S. 92. Uz Olkeniku seima 1700. gada novembra lēmuma pamata par Inflantijas pulkvedi kļuva jau pieminētais Fabjans Borhs. Sk.: LVVA, 2598. f., 1. apr., 105. l. Šie amati kādu laiku veidoja it kā paralēlu administratīvu struktūru līdz tam pastāvējušajai. Tam labs piemērs ir situācija 1702. gada jūlijā, kad muižnieku zemessardzi Daugavpilī sasauga vienlaikus Inflantijas stārasts Jans Ludviks Plāters un Inflantijas vojevodistes pulkvedis Fabjans Borhs. Sk.: turpat, 712. f., 1. apr., 58. l., 88., 89. lp.

⁴¹ Seimiks, kurš sapulcējās Daugavpilī 1701. gada 19. aprīlī, apturēja (limitēja) savas sanāksmes līdz tā gada 12. jūnijam. Sk.: turpat, 57. l., 50. lp. Savukārt Daugavpils seimika 1705. gada 30. janvārī pieņemtais lēmums pārtrauca seimika darbu, piešķirot tiesības sasaukt kārtējās sanāksmes Inflantijas kastelānam. Sk.: turpat, 62. l., 29. lp.

⁴² Piemēram, 1703. gada 1. jūnijā izsniegtā instrukcija Inflantijas volevodistes sūtniem uz seimu Lublinā. Sk.: turpat, 60. l., 52.–54. lp.

⁴³ Šīs norises atspoguļotas, piemēram, seimika 1704. gada 20. decembra lēmumā. Sk.: turpat, 61. l., 161. lp.

⁴⁴ Gierowski J. A. Dyplomacja polska doby saskiej (1699–1763) // Historia Dyplomacji polskiej. – Warszawa, 1982. – T. II (1572–1795). – S. 417, 418.

⁴⁵ Piemēram, instrukcija, ko izdeva Daugavpils seimiks 1710. gada 8. janvārī Inflantijas vojevodistes sūtņiem uz Varšavas Ģenerālo Padomi. Sk.: LVVA, 712. f. 1. apr., 65. l., 5. lp. Šī instrukcija publicēta: Mienicki R. Dariusz Walnej Rady Warszawskiej z r. 1710. – Wilno, 1928. – S. 307–310.

⁴⁶ Inflantijas vojevodistes muižniecības 1705. gada 6. jūnija lēmums. Sk.: LVVA, 712. f., 1. apr., 62. l., 138., 139. lp.

⁴⁷ Instrukcija sūtņiem uz seimu, to pieņēma seimiks Daugavpilī 1718. gada 20. septembrī. Sk.: turpat, 70. l., 181. lp.. Instrukcija sūtņiem uz konvokācijas seimu (to sasauc bezvaldnieka periodā) 1733. gadā. Sk.: turpat, 237. lp.

⁴⁸ Tam labākais piemērs ir 1750. gadā Viļnā publicētā Inflantijas kastelāna Jana Augusta Hilzena grāmata. Sk.: Hylzen J. A. Inflanty w dawnych swych, y wielorakich aż do wieku naszego dziejach y rewolucyach. – Wilno, 1750.

No poļu valodas tulkojusi Rūta Kaminska

Boguslaw Dybaš

**LETTGALLEN IM GROßEN NORDISCHEN KRIEG
NACH DEN BÜCHERN DES DÜNABURGER BURGERGERICHTS**

Der vorliegende Beitrag bezieht sich auf die Geschichte Lettgallens in der Epoche, mit der die Ausbildung der historischen Eigenart Lettgallens im Vergleich mit anderen Regionen Lettlands verbunden ist. Es geht um die über 200 Jahre lange Zugehörigkeit dieses Gebietes zum polnisch-livländischen Staat (1651–1772). Nach dem Frieden von Oliva (1660) wurde später der Status Lettgallens im Rahmen der polnisch-litauischen Adelsrepublik geregelt. Gemäß des Reichstagsbeschlusses von 1677 wurde die sogenannte "Livländische Wojewodschaft" gegründet, deren Verfassung der Organisation anderer Gebiete der Adelsrepublik ähnlich war. Die livländische Wojewodschaft hatte einen eigenen Landtag, eigene Ämter und Adelsgerichte.

Im Jahre 1995 wurde von dem Autor des vorliegenden Beitrags im Historischen Staatsarchiv Lettlands der Bestand der Bücher des Dünaburger Burgergerichts (die "Grod-Bücher") aus dem 18. Jahrhundert, d. h. fast 80 Folianten, wiederentdeckt. Diese Quelle – als Spiegel der Tätigkeit des wichtigsten Adelsgerichts in der livländischen Wojewodschaft – hat eine große Bedeutung für die Forschung zur Geschichte Lettgallens während seiner Zugehörigkeit zur Adelsrepublik Polen-Litauen.

Im vorliegenden Beitrag wird die Situation Polnisch-Livlands während des Großen Nordischen Krieges dargestellt, und zwar anhand der in den Dünaburger Grod-Büchern vorhandenen Materialien. Bei dem Versuch, die Lage der livländischen Wojewodschaft zu Beginn des 18. Jahrhunderts darzustellen, wirft der Autor drei Fragen auf, und zwar: 1) In welchem Ausmaß haben die Kriegshandlungen und die Anwesenheit des Militärs das Gebiet Lettgallen direkt berührt; 2) Welche waren die indirekten Folgen des Krieges und der Kriegshand-

lungen; 3) Wie reagierte die lokale Gesellschaft auf die Kriegshandlungen, ihre Folgen und auf die Krise im Staat.

Aufgrund der Quellen und der Fachliteratur stellt der Autor fest, daß Lettgallen in der Zeit des Großen Nordischen Krieges – trotz seiner strategisch bedeutsamen Lage an der Düna – kein großer Kriegsschauplatz war. Im Winter 1700/1701 waren hier nur einige sächsische Truppen stationiert. 1701–1703 gab es hier zahlreiche, wenn auch kleine Einheiten der litauischen Armee. Wegen des Bündnisvertrages zwischen der Adelsrepublik Polen und Rußland war in Lettgallen 1704–1710 eine russische Reitereinheit von etwa 1000 Pferden stationiert. Der große Krieg kam hierher erst in den Jahren 1709/1710, als die russische Armee Riga belagerte.

Die Tätigkeit der in Polnisch-Livland stationierten Militäreinheiten hatte eine Verarmung der Bevölkerung, Hunger, Seuchen, einen Rückgang der Einwohnerzahl und die Migration der Bevölkerung zur Folge.

Die Eintragungen in den Dünaburger Grod-Büchern belegen, daß der Handelsverkehr auf der Düna während des Krieges zwar schwächer wurde, jedoch nicht zum Erliegen kam. Andererseits waren die Folgen des Krieges so schwerwiegend, daß man von einer Krise der sozialen Strukturen in Polnisch-Livland sprechen kann, die sich in Bauernunruhen manifestierte. Im Januar 1708 kam es zu Überfällen von Bauern auf Soldaten, und im Herbst desselben Jahres sogar zu einem regelrechten Baueraufstand in der Starosteit Ludsen (Ludza).

Für die Situation in der livländischen Wojewodschaft spielten nicht nur die Kriegsereignisse sondern auch die innere Krise der ganzen Adelsrepublik – vor allem die scharfen Konflikte in Litauen – eine große Rolle. Aufgrund der Eintragungen in den Dünaburger Grod-Büchern kommt der Autor zur Schlußfolgerung, daß es in Polnisch-Livland in dieser Zeit zu keiner tiefen inneren Spaltung kam. Eher kann man von einem inneren Zusammenschluß der adeligen Gesellschaft gegenüber den Bedrohungen und der Krisissituation sprechen. Der Adel verblieb generell im antischwedischen und prorussischen Lager, wobei die Anwesenheit der russischen Truppen, die seit 1704 im Lande stationiert waren, eine besondere Rolle spielte.

Obwohl die adeligen ständischen Institutionen in der Kriegszeit vor neue Herausforderungen gestellt waren, kann man keinesfalls von einem Zusammenbruch der Strukturen in diesem Bereich sprechen. Die Dünaburger Grod-Bücher belegen, daß das Dünaburger Grod-Gericht in den Jahren des Nordischen Krieges normal funktionierte. Entsprechend der politischen und der militärischen Lage gestalteten sich auch die Interessen des livländischen Landtags.

Zusammenfassend kann man feststellen, daß die Epoche des Großen Nordischen Krieges am Anfang des 18. Jahrhunderts eine wichtige Zeit für die Geschichte Lettgallens darstellte. Die von den ständischen Institutionen während der Krisenzeiten bestandene Probe stimulierte eine weitere Integration mit Polen-Litauen, die katholische Konfessionalisierung und die allmähliche Gestaltung eines regionalen Landesbewußtseins in Polnisch-Livland.